

ВІЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ ДЛЯ НАВЧАННЯ ТА З МЕТОЮ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Можливість вільного використання творів за певних умов передбачена законодавством з авторського права як на міжнародному рівні так і національним законодавством більшості країн світу, оскільки без цього повноцінно не можуть існувати правовідносини у сфері авторського права.

Так, зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 9 Бернської конвенції про охорону літературних та художніх творів вільне відтворення твору можливе у певних особливих випадках за умови, що таке відтворення не завдає шкоди нормальному використанню твору і не зачіпає будь-яким необґрунтованим способом законні інтереси автора [1].

За словами О.І. Яблокової вільне використання твору класифікується на *вільне використання твору за життя автора (співавторів)* і *вільне використання твору після закінчення терміну дії авторського права*. У першому разі допускається вільне використання твору без згоди автора, що не має за мету одержувати дохід від цього використання. У другому – допускається вільне використання твору з метою одержання доходу. При цьому, коли твір використовується без мети одержання доходу, майнові права автора не передаються. Коли використовується твір після закінчення строку охорони, майнові права можуть належати користувачеві будь-якого виду об'єкта авторського права [2, 38].

Англійські вчені Л. Бентлі, Б. Шерман виділяють так зване сумлінне використання твору. За словами дослідників, подібне використання твору без згоди автора не спричиняє юридичної відповідальності. До сумлінного використання вони зараховують випадки, коли особа доведе, що вона:

- 1) сумлінно використовувала твір із метою дослідження або самостійного вивчення;

- 2) сумлінно використовувала твір із метою створення критичного нариса або огляду;
- 3) сумлінно використовувала твір із метою створення оглядів поточних подій [3, 338].

Новим Законом України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 р. внесено чимало змін, що стосуються обмежень авторського права. Так, зокрема, було розширено та систематизовано випадки вільного використання творів, чого не вистачало в попередньому Законі.

На думку О.В. Улітіної, більшість змін, які були внесені до вказаного вище Закону, відповідають євроінтеграційному напрямку удосконалення законодавства України, оскільки здебільшого формулювання та сутність змін була запозичена з норм права Європейського Союзу, зокрема Директив, які регулюють питання авторського права [4, 116].

Ст. 22 Закону України «Про авторське право і суміжні права» регламентовано загальні випадки вільного використання творів, а ст. 23, 24, 27 та 28 вказаного Закону містять положення, які стосуються окремих випадків вільного використання творів [5]. Ці положення стосуються таких окремих випадків як:

- вільне використання твору в інтересах особи з обмеженими можливостями сприйняття друкованої інформації через інвалідність (ст. 23);
- вільне використання твору бібліотеками, музеями з відкритим доступом для відвідувачів, архівами або організаціями із збереження фондів аудіо-, відеозаписів (ст. 24);
- вільне тимчасове відтворення творів (ст. 27);
- вільне відтворення творів в особистих цілях (ст. 28).

Ст. 22 Закону України «Про авторське право і суміжні права» передбачено розподіл на різні варіанти випадків вільного використання творів. Так, зокрема, ч. 1 ст 22 Закону передбачені випадки вільного використання творів без дозволу суб'єктів авторського права, безоплатно та без зазначення імені автора і джерела запозичення, а ч.2 ст.22 – випадки

вільного використання творів без дозволу суб'єктів авторського права і безоплатно, але із зазначенням імені автора і джерела запозичення.

Так, із зазначенням імені автора і джерела запозичення дозволяється відтворення, у тому числі в електронній (цифровій) формі, інтерактивне надання доступу до правомірно опублікованих статей та інших невеликих за обсягом творів, а також уривків з письмових творів, творів образотворчого мистецтва, фотографічних творів, аудіовізуальних творів як ілюстрацій у виданнях, програмах організацій мовлення, звукозаписах чи відеозаписах для забезпечення та реалізації освітнього процесу або з метою наукових досліджень, якщо такі дії не мають самостійного економічного значення, в обсязі, що відповідає визначеній меті, за умови, що:

- 1) обсяг такого використання відповідає визначеній меті;
- 2) використання творів здійснюється суб'єктами освітньої або наукової діяльності у місцях, де цими суб'єктами здійснюється освітня або наукова діяльність, або через захищене електронне (цифрове) середовище, до якого забезпечується доступ виключно здобувачам освіти та педагогічним, науково-педагогічним працівникам навчального закладу або працівникам наукової установи [5].

Крім зазначених обмежень, вільне використання твору допускається після закінчення терміну дії майнових прав автора.

Примітним є те, що попередній Закон України «Про авторське право і суміжні права» у ст. 23 дещо ширше регламентував положення, що стосувались вільного відтворення творів з навчальною метою. Так попередній Закон допускав без згоди автора чи іншої особи, яка має авторське право:

- 1) відтворення уривків з опублікованих письмових творів, аудіовізуальних творів як ілюстрацій для навчання за умови, що обсяг такого відтворення відповідає зазначеній меті;
- 2) репрографічне відтворення навчальними закладами для аудиторних занять опублікованих статей та інших невеликих за обсягом творів,

а також уривків з письмових творів з ілюстраціями або без них за умови, коли:

а) обсяг такого відтворення відповідає зазначеній меті;

б) відтворення твору є поодиноким випадком і не має систематичного характеру [6].

Такий підхід, встановлений у чинному Законі України «Про авторське право і суміжні права», на думку деяких дослідників може негативно вплинути на учбовий процес та на наукові дослідження, адже відтворення творів для навчання та здійснення наукових досліджень дійсно може мати комерційну мету – продаж підручників, монографій тощо. Однак в цьому питанні інтереси суспільства мають переважати над інтересами автора, оскільки освіта та наука мають значно більш вагомий вплив на розвиток суспільства, ніж права окремого автора [4, 117–118].

Таким чином, випадки вільного використання творів для навчання та з метою наукових досліджень, встановлені у чинному законодавстві України з авторського права значною мірою звужено та змінено, у порівнянні із норми попереднього Закону України «Про авторське право і суміжні права». Такі новели законодавства є певною мірою неоднозначними, але зрозуміти їх вплив на суспільні відносини можливо лише через деякий час.

Список використаних джерел:

1. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 09.09.1886 р.: Паризький Акт від 24.07.1971 р., змінений 02.10.1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text
2. Яблокова О.І. До питання про вільне використання творів // *Juris Europensis Scientia*. 2021. – №3. – С. 38–42.
3. Бентли Л., Шерман Б. Право інтелектуальної власності: Авторське право. Спб: З-В «Юридический центр Пресс», 2004. 535 с.
4. Улітіна О.В. Деякі питання обмеження авторського права // Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності: матеріали VI Всеукраїнської науково-

- практичної конференції з міжнародною участю, присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності. (м. Київ, 26 квітня 2023 р.): ел. збірник. К.: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. С. 114–118.
5. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 р. № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n855>
 6. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. № 3793-XII. (втратив чинність) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>

С.В. Тростіна

викладачка

Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ ФОРМУЛИ ВИНАХОДУ НА РЕЧОВИНУ В ПАТЕНТНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку науки та техніки в Україні створюється достатньо велика кількість технічних рішень. Законодавча охорона технічних рішень, як об'єктів інтелектуальної власності гарантована Конституцією України [стаття 54] та Цивільним Кодексом України від 16 січня 2003 р, [1, книга 4]. Але запатентованим рішенням в Україні, як і в будь-якій патентно-правовій системі світу є лише те, що знайшло відображення в його патентній формулі. Формула винаходу або корисної моделі визначає обсяг охорони прав патентовласника. Адже, формула винаходу – це стисла словесна характеристика його технічної суті, що містить сукупність ознак, які достатні для досягнення зазначеного заявником технічного результату [2]. Все інше – опис винаходу до патенту, креслення і т. д. служать для тлумачення формули.

При складанні формули винаходу в першу чергу необхідно визначити об'єкт винаходу, адже, технічне (технологічне) рішення, що є винаходом, втілюється у певному об'єкті. Патентне законодавство України закріплює вичерпний перелік об'єктів винаходу. Відповідно до ст. 6 Закону України «Про